

Vilayet-i Şarkiye’de gelişen siyasal olaylar ışığında: Kürtler, Ermeniler ve Osmanlı Devleti – (1908-1918)

Ali Haydar Koç

Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat dönemi (1839) ile başlayan siyasal süreç, bir yandan Osmanlı cemaatlerinin haklarını koruma altına alarak genişletirken, diğer taraftan 20.yüzyılın başlarına kadar padişahın mutlak olan yetkilerine belli siyasal sınırlandırmalar da getirmişti. 19.yüzyılda Tanzimat’la başlayan reform süreci içinde Osmanlı Devletinin önemli sorunlarından birisi de; geleneksel “millet sistemi”nin çözülmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkan toplumsal eşitliğin sağlanması problemine gerçekleştirmeye yönelik çabalar oluşturmuştu. Buna bağlı olarak Osmanlı devleti sınırlarında 19. ve 20.yy.’ın başlarında idari bağlamda ortaya çıkan siyasal sorunlar, değişimler ve olaylar, tarihsel bir geçmişe sahip olan imparatorluğun gelecekteki siyasal kaderini de belirlemişti. Osmanlı devletinin son yıllarında İttihat ve Terraki Cemiyeti tarafından “Vilayet-i Şarkiye’de” yani Kürdistan’da Kürt, Ermeni, Süryani, Rumlara ve diğer dini cemaatlere vs. karşı geliştirilen toplumsal imha siyaseti ve bu siyasi anlayış doğrultusunda ortaya çıkan toplumsal facialar, şimdinin karar vericileri olan yani Türkiye Cumhuriyeti’ni günümüzde temsil eden kadrolar, yaklaşık yüzyıl önce yaşanan faciaları kabul etmeyerek, hala kararlarını Türk unsurunun çıkarlarına göre belirlemeye çalışmaktadırlar.

Osmanlı devletini oluşturan cemaatler arasında toplumsal ve siyasal hareketlenmeye yol açan Tanzimat dönemini takiben 1856’da yapılan Paris Antlaşması’na bağlı olarak gerçekleştirilen 1856 Islahat Fermanı ile Vilayet-i Şarkiye’de yaşayan gayr-i Müslimlere de geniş hakların tanınması öngörülmüştü. 1858 toprak reformu ile bazı kanuni sınırlamalara tabi olsa da Osmanlı devletinin bütün cemaatlerine taşınmaz mallar üzerinde mülk edinme hakkı verilmişti. 1864 vilayet nizamnamesi ile birlikte vatandaşlık kanunu çıkarılarak, o tarihe kadar Sultanın birer kulu olarak görülen vatandaşlara, Osmanlı vatandaşlığı ve kimliği verilmişti. Bu kanuna göre Osmanlı vatandaşı olan herkes din, dil, cins ve sosyal sınıf farkı gözetmeksizin Osmanlı kimliğine sahip olabilecekti. Böylece kişiler sultanın kulu olmaktan çıkarak devlet vatandaşı sayılma hakkını kazanacaklardı. 1864 yılında çıkarılan vatandaşlık kanunu ile tarihte ilk kez Osmanlı ülkesinde yaşayan insanlara devlet eliyle yeni bir kimlik vermekle sonuçlanmıştı. İlk bakışta oldukça basit görünen vatandaşlık kavramı ve oradan kaynaklanan kimlik, köklü değişmelere ve yeni siyasal gelişmelere neden olacaktı.

1876’da kabul edilen birinci kanuni esasi ile padişahın mutlak olan yetkileri hukuki ve yasama organlarıyla sınırlandırılması ön görülmüştü. Yani Osmanlı vatandaşlığından Osmanlı Meclis-i Mebusan’a giden siyasal düşüncenin ve idarenin önü açılmaya çalışılıyordu. 1878 Berlin Antlaşması ile ilk defa Vilayet-i Şarkiye’de azınlık sorunları ve hakları bir antlaşmada Batı Avrupa ülkeleri ve Rusya gözcülüğünde garanti altına alınma siyaseti ortaya çıkmıştı. 1878 Berlin Antlaşması “Vilayet-i Şarkiye’de ” yani Kürdistan’daki cemaatler arasında bir çok siyasal sorun ve çatışmalara da zemin sunmuştu. Antlaşmanın belli maddelerine göre Osmanlı devleti Kürdistan’daki Ermenileri ve diğer gayr-i Müslimleri Kürtlerin baskısından korumakla vazifelendirilmesi öngörülmüştü. Ki o tarihte Kürtler ve Ermeniler arasında ciddi siyasal çatışmalardan bahsetmek de mümkün değildir. Berlin Antlaşması’nı imzalayan

Almanya, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın amacı "Vilayet-i Şarkiye'de" siyasal çıkarlarını güçlendirmek için Kürtler ile diğer cemaatler arasında çatışmaların çıkmasını teşvik etmekte.

Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamit ise 1880'lerden sonra imparatorluk için tehlike arz eden Kürtler arasındaki gelişmekte olan ayrılık düşüncesini bertaraf etmek ve kendi idaresine karşı Kürtlerin siyasal gücünü kırmak için 1890'da Hamidiye Hafif Süvari Alayları'nı kurarak, Kürt aşiretlerinden oluşan kendisine bağlı bir milis gücün kurulmasını sağlamıştı. Buna bağlı olarak 1891'de İstanbul'da (bu günkü Kabataş erkek lisesi) aşiret mekteplerinin açılmasını da sağlamıştı.

1890'lardan sonra "Vilayet-i Şarkiye'de" yaşayan Kürtlerin ve Ermenilerin büyük bir kısmı Osmanlı vatandaşlığını da reddederek, Kürt ve Ermeni ulusuna tabi olma fikirlerini kabul etme eğilimini göstermişler idi. Ki Kürtler, 1880'lerde Osmanlı vatandaşlığını reddederek, Kürt vatandaşı olma düşüncesini uluslararası kamuoyuna açıkça ifade etmişlerdi. Vilayet-i Şarkiye'de Ermeni ve Kürtler arasında siyasal gelişme gösteren milliyetçi duygular, zaman zaman Kürdistan'da yaşayan cemaatler arasında çatışmalara yol açabiliyordu.

Aslında Şark Vilayetleri meselesinin tarihsel geçişinin 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı ile başladığını ve göçertme meselesinin de bu tarihlerde başladığını söylemek mümkündür. Bu konuda Kemal Beydilli'nin, Osmanlı arşiv belgelerine dayanan "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler" adlı çalışması Ermeniler ve "Ekrad ve Aşair" yani Kürtler hakkında geniş bilgiler vermektedir. Fakat 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında göçertilen Kürt ve Ermenilerin, sayıları tam olarak bilinmiyor. Ayrıca 1827'de Rus Generali Paskeyeviç'in Ermeniler ve Kürtler hakkında hazırladığı 19 maddelik zorunlu göç talimatnamesi, Almanya'nın Münih Üniversitesi tarih Profesörlerinden Carl Friedrich Neumann'ın 1834'de yazdığı "1828 yılında İran Eyaleti Azerbaycan'dan Rusya'ya Kırkbin Ermeni'nin Nakil ve İskanları"(Geschichte der Übersiedlung von vierzigtausend Armeniern, welche im Jahre 1828 aus der persischen Provinz Asarbaidshan nach Russland auswanderten) adlı eseri ile Sergi Glihka'nın 1831'de yayınladığı "Ermenilerin Azerbaycan'dan Rusya'ya göçleri" gibi kaynaklar o dönem hakkında geniş bilgi ve belgeler aktarmaktadır.

Vilayet-i Şarkiye'de Ermeni cemaatinin haklarını Berlin Antlaşması'nda dile getiren devletler Almanya, Rusya, İngiltere ve Fransa 1896'da Ermenilere yönelik birinci 'Şark Vilayetleri İslahat Projesini' taslak haline getirerek, Osmanlı devletine kabul ettirmeye çalışmışlar idi. Fakat bu devletler kendi aralarında doğan anlaşmazlıklardan dolayı Ermenilere yönelik geliştirilen 'Şark İslahat projesi' hayatta geçirilmemişti.

Osmanlı devletinin ortaya çıkan siyasal krizlerden kurtuluşunu sağlamak için 1889'da İbrahim Temo, İshak Sukuti, Mehmed Raşid ve Abdullah Cevdet "İttihad-ı Osmani Cemiyetini" kurmuşlar idi. İttihad-i Osmaniye bağlı olarak çıkan yayın organları olan Meşveret (Paris-1895), Osmanlı gazetelerinde (İsviçre-1897) cemiyetin siyasal amaçları propaganda ediliyordu. 1902'de Paris'te yapılan kongrede İttihad-i Osmani cemiyeti ikiye bölündü. Prens Sabahattin ve taraftarları Adem-i merkeziye siyasetini savundular.

1839'dan 1908'e kadar Osmanlı imparatorluğunda gelişen siyasal olaylar Vilayet-i Şarkiye yani Kürdistan'da 1908-1918 tarihleri arasında yaşanan siyasal olayların/çatışmaların önünü açmıştı. 1908 temmuz darbesi ile İkinci Meşrutiyet ilan edilerek, padişahın yetkileri büyük oranda sınırlandırılmıştı. İkinci Meşrutiyet siyasetini doğrudan doğruya yönlendiren İttihat ve Terraki cemiyeti kadroları, 1908'den sonra Osmanlı devletinin birliği adına Vilayet-i Şarkiye'de düşman olarak telaki ettikleri Kürt, Ermeni ve Süryani cemaatlerine yönelik soykırım yapma projelerine siyasal ve teknik zemin hazırlamaya çalışıyorlardı. 31 Mart 1909 olayı ile Sultan Abdülhamit'i Selanik'e sürgün ederek, padişahın yetkilerini İttihat ve Terraki Cemiyeti'nin denetimine almışlardı. İttihatçılar, 1912-1913 arasında ortaya çıkan birinci ve ikinci Balkan savaşlarında yenilgi alarak, Balkan topraklarının büyük bir kısmını kaybetmişlerdi. İttihatçı kadrolar, kendi siyasi anlayışlarına engel olarak gördükleri Osmanlı Genelkurmay Başkanı ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'yı 1913'de bir suikast (Bab-i ali baskını) ile öldürerek, Osmanlı devlet idaresini tamamıyla ele geçirmişler idi.

1913'den sonra Türk unsurunu ulusal anlamda öne çıkararak, ırkçılığa dayanan bir Türk-Turan dünyası gerçekleştirme hayali ile hareket eden İttihatçı kadrolar, Balkanlardan- Orta Asya'ya kadar olan bölgede bir imparatorluk kurma hevesinde idiler. İttihat ve Terraki Cemiyeti'nin şark vilayetlerine yönelik gerçekleştirdikleri ilk faaliyet Bitlis'te ortaya çıkan Kürt milli hareketini bastırarak, liderlerini idam ederek, geriye Kürtlerin büyük bir kısmını kuzey Afrika'ya zorunlu göçertmek olmuştu. Diğer taraftan Türk unsurunu millet-i hakime yapma çabalarıyla, Türk milli sermayesini oluşturmaya çalışıyorlardı. Özellikle Ermeni ve Rum sermayesine karşı büyük düşmanlık besliyorlar idi. Onlara yönelik Türk esnafları arasında geliştirdikleri sloganlardan biri de "barışta rençber, savaşta asker" idi. Türk unsura hakim bir kimlik kazandırabilmek için Balkan savaşları sonrasında iktidara geldiklerinde bir taraftan Türklere işletme oluşturma kolaylığı sağlama ve Türklerin Türklere alışveriş yapması sloganını da propaganda etme siyasetini izlemişlerdi. İttihat ve Terraki Cemiyeti'nin temel siyasi amaçlarından biri Vilayet-i Şarkiye'de Türk unsurun hakimiyetini kurabilmek idi. 1913'den sonra İttihat ve Terakki yönetimi, ırkçılığı da içinde barındıran Türk-Turan düşüncesini benimseyerek hakim ideoloji yapmaya çalıştığı Türkçülük ideolojisi ile daha önceleri ortaya çıkan Osmanlıcılık ve İslamcılık siyasi tezlerini terk ederek, Türk unsurundan hakim ("Millet-i hakime") bir ulus yaratmaya çalışmıştır. Örneğin daha önce 1908'de İttihatçıların resmi yayın organı olan Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit'in yayınladığı "Millet-i Hakime" makalesinde Türk unsurun hakim olma düşüncesinden bahsederek, "Bu memleketi Türkler zapt etti... Çünkü ne denirse densin, memlekette millet-i hakime Türklendir ve Türkler olacaklardır (bkz. H.Cahit Yalçın, Millet-i hakime, Tanin gazetesi, 7 Kasım 1908 ve Siyasal Anılar).

Bu siyasal anlayış 1913'ten itibaren Kürtleri rahatsız etmiş ve bunun üzerine Bitlis Kürt milli hareketi, Türkçülük ideolojisine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştı. Hareketin lideri Molla Selim, Vilayet-i Şarkiye'de bulunan Ermeni cemaatleriyle işbirliği yapma düşüncesiyle, Muş, Erzurum, Varto, Bitlis ve Van Ermeni din adamları ile görüşmeler yapmıştı. Fakat o tarihe kadar büyük oranda İttihat ve terraki cemiyet ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan Ermeni temsilcileri, Bitlis Kürt milli hareketini yöneten Kürt yöneticilerin ortak tepki gösterme teklifini kabul etmediler. Büyük ihtimalle ile Ermeni temsilcileri İngiltere, Fransa, Almanya

ve Rusya tarafından kendileri için 1914'de hazırlanarak, İttihatçı rejime kabul ettirilmeye çalışılan “Şark İslahat Projesine” büyük umut bağladıklarından dolayı Kürtlerin teklifine yanaşmayı tercih etmemişler idi. 13 Mayıs 1913'te “İskan-ı Muhacirin Nizamnamesi” ile „İskan-ı Aşair Müdüriyeti ve İskan-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi” Dahiliye Nezareti tarafından kabul edilerek, faaliyete geçirilmişti. İlk faaliyet alanlarından biri Kürdistan idi. Bitlis Kürt milli hareketini bastıran İttihatçılar, Vilayet-i Şarkiye'de Kürtlere yönelik soykırım provası yaparak, ilk zorunlu göçertme icraatlarını da 1913-1914'de Kürtler üzerinde denediklerini söylemek mümkündür. Ayrıca Bitlis Kürt milli hareketinde yer alan Kürtlerin talan edilen taşınır ve taşınmaz mülk/mallarına el konularak, İttihat ve Terraki Cemiyeti'nin hazinesine aktarılarak, buradan da o tarihlerde daha yeni oluşturulmaya çalışılan Türk milli iktisadı adına Türk unsura devri sağlanmıştı.

İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya devletleri, 1913'ten itibaren çeşitli düzeylerde kurulan komisyonlarla, doğu vilayetlerinde Ermeniler için düşündükleri “Şark İslahat Projesini” gerçekleştirme sürecini hızlandırmışlardı. Bu hazırlıklar 8 Şubat 1914'te Osmanlı devleti ile yapılan bir antlaşmayla sonuçlandırılmıştı.

Bu İslahat Projesi'nin ortaya çıkmasında, dönemin Ermeni temsilcilerinin siyasal ve diplomatik çalışmalarının çok büyük katkısı olmuştur. Bu çalışmalara; Haziran 1911'de Ermeni Patrikhanesi Umumi Meclisi'nin, Osmanlı hükümetine sunduğu yazılı dilekçeyi, Ermeni Patriği Arşaroni Efendi'nin La Turquie Gazetesi'yle yaptığı mülakatta; Ermeni sorununu 14 madde halinde dile getirmesini ve 8 subat 1912'de Osmanlı Mebusan Meclisi'nde bulunan Zöhrab Efendi başkanlığında bir grup Ermeni mebusunun, Osmanlı Meclisi'ne isteklerini belirten bir muhtıra vermelerini örnek olarak gösterebiliriz. Bu istekler üzerine Osmanlı hükümeti konu ile ilgisi olan bakanlardan bir komisyonun kurulmasına karar vererek, ilgi göstermişti. Doğu vilayetleri için düşünülen bu ıslahat projesinin asıl mimarları, Ortadoğu'da çıkarları olan Rusya, İngiltere, Almanya ve Fransa idi. Haziran 1913'te ön komisyon “Şark İslahat Projesi”nin ilk taslağını hazır hale getirmişti. Rusya elçisi Mandelstam bu tasarıyı İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya temsilcilerine sunmuştu. Yaklaşık 17 maddeden oluşan ve Rusya tasarısı olarak da bilinen, bu ıslahat projesinde ağırlıklı olarak şu görüşlere yer verilmişti.

“Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbekir, Harput ve Sivas vilayetleri tek vilayet haline getirilecekti. - İşbu Ermeni vilayetinin genel valisi büyük devletlerin muvafakatiyle padişah tarafından 5 yıl müddet için atanacaktır. Kendisi bir Osmanlı Hıristiyanı veya tercihen bir Avrupalı yabancı olacaktır. -Genel vali, vilayetin icra reisi olup hiç istisnasız bütün memurları tayin ve azledebilir....-Vilayet meclisi eş sayıda Müslüman ve Hıristiyan üyeden mürekkep olacaktır. - Vilayete dışarıdan göçmen yerleştirilmeyecektir....-Osmanlı hükümetinin ve büyük devletlerin murahaslarından mürekep bir komisyon vilayetin anayasasını tespit edecektir...”(Yusuf Hikmet Bayur, Türk inkılabı Tarihi, II-III ve Esat Uras, Tarihte Ermeniler).

Rus Dışişleri Bakanı Goulkevitch ile Osmanlı hükümeti başbakanı Said Halim Paşa arasında 8 Şubat 1914'te son şeklini alarak imzalanmıştı. İslahat tasarısında şark vilayetlerinde yapılması gerekenler kısaca şöyle ifade edilmişti: “Şark vilayetleri iki bölgeye ayrılmış, yani

A ve B bölgelerinin başına da Avrupalı iki müfettişin yönetmesi kararı alınmıştı. Bölge A-Erzurum Trabzon ve Sivas illerini kapsıyordu. Bölge B-Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır'dan oluşuyordu. Bu Müfettişler, illerinin sivil idare, adliye, polis, ve jandarmasını kontrol edeceklerdir... Umumi müfettişler, gerekirse ehliyetsizliklerini veya kötü hareketlerini gördükleri bütün memurları görevlerinden alabilirler...kanunlar, buyruklar, resmi duyurular, her bölgede mahalli dil ile yayınlanacaktır....buna göre Noveçli Albay Hoff A-bölgesine, Hollandalı Westenek ise B-bölgesine bakacaktı. Dahiliye Nazırı Talat Bey'de iki müfettişin sözleşmelerini 25 Mayıs 1914'te imzaladıktan sonra, Resmi Gazetede yayınlamıştı.” (M. Hanifi Bostan, Said Halim Paşa). Ama bu "Şark Islahat Projesi" 1. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla uygulama alanına girmeden, İttihatçılar tarafından ortadan kaldırılmıştı.

1913'ten sonra bir istihbarat ve suikast örgütü olarak kurulma çalışmaları başlatılan Teşkilat-ı Mahsusa örgütü, öncelikle Almanya'nın teşviki ve öneriyle 1914 başlarında faaliyetlere başlamıştı. Teşkilat-ı Mahsusa örgütünün en önemli faaliyet alanlarından biri Vilayet-i Şarkiye ve Trabzon vilayeti idi. 1914'ün başlarından itibaren Osmanlı idaresi ve Osmanlı ordusu üzerinde tamamıyla siyasal güç elde eden Almanya yönetimi, Osmanlı devletini yapacağı dünya savaşına hazırlamaya çalışıyordu. Almanya 1909'dan 1914'e kadar Osmanlı ordusunu modernize ederek savaşa hazırlama ve Ortadoğu'nun geneli hakkında istihbarat bilgilerini toplama yönünde bir siyaset izliyordu.

Bu ilişkiler bağlamında Almanya, Ortadoğu Müslümanları arasında geliştirebileceği “cihad” propagandasıyla birinci dünya savaşında İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşı kazanacağını düşünüyordu. Savaşta ulaşımı kolaylaştırabilmek için de, demiryolları yapımını hızlandırarak, Ortadoğu ve Kafkasya bölgelerinde sağlam bir ulaşım ağını oluşturmaya çalışıyordu. İpek ve Baharat yolu üzerinde bulunan Kürdistan, Almanya'nın bu siyasi ve sömürgeci zihniyetinin ana merkezlerinden birini teşkil ediyordu. Cihad ve istihbarat siyasetinin mimarlarından biri olan Freiherr Max von Oppenheim 1899-1918 yılları arasında Kürdistan'a sık sık geziler yaparak, Almanya hükümetine Kürdistan'ın, Almanya için önemini belirten raporlar sunması ve Almanya'nın Ortadoğu siyasetinde başarılı olmasını da “Almanya Ortadoğu haberalma örgütünün” kuruluşunda görüyordu. (bkz. Zur Entwicklung des Bagdadbahngbietes und insbesondere Syriens und Mesopotamiens unter Nutzenanwendung amerikanischer Erfahrungen. Berlin 1904).

Almanya'nın bu politikası, Kürdistan'da bulunan Ermenileri de kapsıyordu. Ki birinci dünya savaşı esnasında bu siyasi anlayışın politik sonuçlarını görmek mümkün olmaktadır. Ayrıca Teşkilat-ı mahsusa cemiyetinin Almanya'nın bir fikri ve modeli olarak kurulduğunu, Almanya Ortadoğu istihbarat masası tarafından gizli talimatlarla yönlendirildiği, bu yönlendirmeyi Harbiye bakanı Enver Paşa üzerinden yaptıklarına dair çokça arşiv vesikaları bulunmaktadır. Bir yönüyle Almanya'nın “Ortadoğu haberalma örgütünün” Osmanlı merkezi yönetimindeki resmi adlarından biri de, “Teşkilatı mahsusa cemiyetidir”. Almanya, “Teşkilat-ı Mahsusa” cemiyeti aracılığıyla “cihad” politikasını Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Kafkaslarda yayma siyaseti izleyerek, bu teşkilatın elamanlarından oluşturduğu suikast timleri ile siyasi çıkarları için engel teşkil eden grupları ve şahsiyetleri yok ediyordu. Almanya ve Osmanlı hükümeti Kürdistan politikasında, Teşkilat-ı Mahsusa Cemiyeti adı altında açıkça ortak

hareket ediyorlardı. Savaş sırasında “Cihad” propagandasıyla ilgili Kürdistan’da dağıtılan ortak bildirimlerde bu siyasi ortaklığı görmek mümkündür.

Örneğin bu konuda Tarık Zafer Tuna’ya şunları dile getirmektedir: “..Teşkilat-ı Mahsusa’nın birinci dünya savaşında giriştiği eylemler, ideolojik olduğu kadar Alman genelkurmayının isteklerine uygun stratejik birçok alanda gerçekleşmiştir..” (bkz. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye’de Siyasal Partiler, c.3). Örneğin; 1914’te savaş başladığında, Freiherr Max von Oppenheim yönetiminde Almanya Dışişleri Bakanlığında tercüme ve Ortadoğu Haberalma Örgütü olarak resmiyet kazanan bu istihbarat örgütü, Almanca olarak hazırladığı “cihad” bildirimlerini, talimatları ve stratejik raporları anında Osmanlıca ve Arapçaya tercüme ederek, İstanbul’a yolluyordu. İstanbul’a ulaştırılan bu bilgiler, Enver Paşa tarafından hazırlanmış gibi tanzim edilerek, Kürdistan, Kafkasya ve Kuzey Afrika’daki Teşkilat-ı mahsusa elamanlarına ulaştırılıyordu.

Almanya, Osmanlı devleti sınırlarında oluşturduğu “Ortadoğu Haberalma örgütünün” 75 şubesi aracılığıyla bir yandan “Cihad” politikasıyla Müslümanları kazanmaya çalışırken/düşman olarak görülen grupları bertaraf ederken, diğer taraftan Osmanlı yönetimini ellerinde bulunduran İTC kadrolarının “Türkçülük” siyasetine de yön veriyordu (bkz. Freiherr Max von Oppenheim, Türki, politischer Archiv des Auswärtigen Amtes, 167, bd 2, 10 – Oppenheim an Bethmann Holweg Berlin 20 Mart 1916).

Teşkilat-ı Mahsusa istihbarat ve suikast örgütünün Sark vilayetlerindeki faaliyetlerinin ana hedefi Ermeniler ve Kürtler oluşturmaktaydı. Özellikle Kürtlerin askeri ve siyasi gücünü kırmak ve savaş esnasında onlardan yararlanmak için aşiret alaylarını örgütleyerek, çıkarları doğrultusunda kullanmayı tercih etmişlerdi. Birinci dünya savaşı (1914) öncesinde Kürdistan’da ortaya çıkan ulusal eylemler, Türkçü İttihat ve Terraki Cemiyeti’nin kadrolarını tedirgin ediyordu. 1913’ten sonra, bu tedirginliklerini giderebilmek ve Kürt toplumunun iç işleyişi hakkında bilgi sahibi olabilmek için, Kürdistan’ı iyi bilen uzmanlara etütler yaptırarak, raporlar hazırlamışlardı. Uzman müfettişler tarafından yapılan etütler sonucunda hazırlanan bu raporlardaki bilgilerle, Kürtlere karşı askeri ve siyasi tedbirler alıyordular. Ayrıca 1913-1914’te Kürdistan’ın Musul, Bitlis, Mardin ve Dersim bölgelerinde ortaya çıkan milli hareketler, İttihatçıları kaygılandıran önemli olaylar idi. İttihatçılar, Kürdistan’daki Teşkilat-ı Mahsusa elemanları aracılığıyla, Kürtlerin güçlenen iç dinamiklerini dağıtmak ve Kürtlerin askeri gücünü Birinci Dünya Savaşı’nda kullanmak amacıyla, daha önceleri II. Sultan Abdülhamit (1891) ve II. Meşrutiyet’ten (1910) sonra Kürtlerden oluşturulan "aşiret alayları“ örgütlemesini 1914’te daha çok önemsemeye başlamışlardı. Kürtlerden oluşturulan askeri birliklerle ilgili, bir çok Osmanlı arşiv belgesinde, birinci dünya savaşında (1916) aşiret alayları kavramının yanında „İhtiyat Süvari Tümenleri, Milis teşkilatı, Milis birlikleri, Çeteler, gönüllü müfrezeler“ gibi isimler de dikkat çekmektedir. Örneğin; Kafkas cephesinde Alman kökenli subayların talimatıyla savaşan Kürt aşiret mensupları, arşiv belgelerinde genellikle „milis birlikleri“ olarak anılmaktadır.

İttihat ve Terraki hükümetinin, Kürdistan’da gerçekleştirmek istediği asimilasyon politikasına bağlı olarak, aşiret alaylarına Türkçülüğü çağrıştıran „oğuz alayları“ adını vermek istemiş ise de, fakat daha sonraları savaş esnasında Kürtlerden doğabilecek bazı siyasi

tepkilerden dolayı, bu isimden vazgeçmiş idi. Gizli bir şekilde bütün talimatları Teşkilat-ı Mahsusa'nın kadrolarından alan aşiret alayları, resmi düzeyde ise, 2. ve 3. orduya bağlı olarak görünüyordu.

22 Nisan 1914'de Harbiye nezaretinin iki uzman müfettişe hazırlattığı ve aynı tarihi taşıyan bu iki rapor konumuza en iyi örnek teşkil etmektedir. Örneğin birinci raporun hazırlayıcısı aşiret müfettişi Mirliva Emin, aşiret alayları raporunda şu bilgileri aktarmaktadır: “..teşkilat ve tenkisat-ı hazıra aşiret alayları teşkilatındaki esaslı maksada vakıf olmayan bazı avamın merakına mucip olmakta buldukları duyulmuştur. Rusya hükümetinin aşiret arasına nifak ve fesat atarak kendisine meylettirmeğe çalıştığı ve daha gayr-i tabii bazı ahvalin olacağı 1891-1892 senelerinde aşairden hafif süvari alayları teşkilatı Rusya'nın ameli siyasetine büyük bir set çekmiş .., bu aşiret alaylarının talim ve terbiyelerine itina edilmek şartıyla bunlara karşı bir kuvvet teşkil edeceğine tereddüt edecek hiçbir kimse yoktur zannedirim... Şarkta sahib-i emlak ve arazisi olanlar umumiyetle rüesa ve agavat olup, efrad ve avam hemen umumiyet üzere yarı çıplak ve marabalık, hizmetkarlıkla temin-i idare ve maişet etmekle yani bu vatan ve toprakla alakadar olanları pek az bulunmaktadır...”(Mustafa Balcıoğlu, “Teşkilat-ı Mahsusa'dan Cumhuriyete). Raporda, Bitlis Kürt milli hareketi (1914) kastedilerek, Kürtlerin Rusya'nın desteğini almaması için, aşiret alaylarına duyulan ihtiyaçtan söz edilmektedir. Ayrıca asimilasyon siyaseti içinde çocuklarının Terraki okullarında eğitime tabi tutulması da raporda işlenmektedir.

1915 yılında İttihatçı komitecilerin önemli adamlarından bir olan Dr. Nazım, yapılan gizli bir toplantıda şunları söylüyordu; “Bana kalırsa, Türk olmayan unsurları, hangi ulustan olursa olsun (kastedilen Kürtler ve Ermeniler) ve hangi dinden olursa olsunlar, ortadan kaldırmalıyız. Ülkemizi Türk olmayan unsurlardan temizlemeliyiz. Bana göre din bir hiçtir” diyerek bütün İttihatçıların gerçek fikirlerini formüle ediyordu. 25 Şubat 1915'te İttihatçı yöneticiler Osmanlı devletinin hüküm sürdüğü bölgelerdeki bütün Eyalet Valilerine ve yöneticilerine Ermeniler hakkında talimatlar yollarlar. 24 Nisan 1915'te İçişleri Bakanlığı, Ermenilerin sahip olduğu bütün merkezleri kapatır ve evraklarına da el koyarak yöneticilerini de tutuklarlar. 14 Mayıs 1915'te Ermeni Tehcir Kanunu çıkarıldı ve bu uygulamaların başına da Bahattin Şakir, Dr. Nazım, Şükrü ve Dr. Mehmet Reşit getirilir.

Ermeni Soykırımının alt zemini oluşturulduktan sonra, 18 Mayıs'tan (1915) itibaren İTTK merkezinin başında bulunan Talat, Enver ve Cemal Paşalar Şifreli Telgraflarla bölgedeki adamlarına katliam talimatları verirler. Dahiliye naziri Talat Pasa 23 Mayıs 1915'de Dahiliye Nezaretinden Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerine gönderdiği şifreli telgrafla, söz konusu vilayetlerde ikamet etmekte olan Ermeni nüfusun Musul Sancağı'nın güneyi ile Zor Mutasarrıflığı ve merkez kazası hariç olmak üzere Urfa Mutasarrıflığı'nda, Halep Vilayeti'nin doğu ve güneydoğusu ile Suriye Vilayeti'nin doğusunda gösterilebilecek bölgelere göç ettirilmesi emrini vermiş idi. Aynı gün Dahiliye Nezaretinden Musul, Urfa ve Zor mutasarrıflıklarına çekilen telgrafla adı geçen bölgelere gelecek Ermenilerin Bağdat demiryolu ve diğer demiryolu hatlarının en az 25 km uzaklıktaki bir mesafeye o bölgelerin idari makamlarınca iskan ettirilmeleri bildirildi. Ayrıca iskân sırasında hiçbir bölgeye genel nüfus içinde Ermeni nüfusun oranının %10'u geçmemesi de istenmişti. (bkz. BOA (Basbakanlık Osmanlı Arşivi), dh. sfr. dosya no. 54, belge no.163, A/252, dosya no.55,

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 2.Şube (DH.EUM.2.SB) dosya no.68, belge no.69, 75, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Kalemi (DH.EUM.VRK.), dosya no.15, belge no.49). Ayrıca 27 Mayıs 1915 tarihinde hükümet üç maddeden oluşan „Tehcir kanununu“ Mebusan Meclisi bu yasa teklifini kabul etmesiyle birlikte Ermenilerin zorunlu tehciri uygulamaya konuldu. Tehcir uygulaması yukarıda sözü edilen vilayet merkezleri dışındaki bölgelerde ikamet eden Ermenileri de kapsadı. Mayıs 1915'ten Mayıs 1916'nin sonuna kadar yaklaşık bir buçuk milyon Ermeni soykırımı tabi tutuldu.

İttihatçılar 1. Dünya Savaşı esnasında kendilerine zararlı gördükleri ulusları yok etmeyi önemli bir görev olarak görüyorlardı ve bu sebeple Ermeni ulusunu acımasızca 1915/16 yılları arasında soykırımı tabi tutarak yok ettiler. Ermeni katliamında Almanya devletinden büyük destek alan Osmanlı Türkleri birinci dereceden sorumludur. Katliam esnasında ve sonrasında, aynı yönetim ve yöneticiler tarafından planlı, programlı ve gizli yasalarla soykırımı tabi tutulan Kürtleri, Ermenileri öldürmekle suçlamak büyük bir tarihi yanılgıdır. Ermeni ve Kürt soykırımında en üst düzeyde sorumluluk taşıyan Osmanlı Talat Paşa Hatıralarında şöyle yazıyor; “vicdansız ve karakersiz insanların elinde bir facia şekli” aldığını, kendisinin birçok geceler uyku uyumadığını ve “Ermenilerin tümüyle yok edilmesine yönelik eylemlere karşı olduğunu” itiraf ederek, özellikle Kürtlerin soykırımı katılımı konusunda şunu yazıyor: “Genel valiler ve valiler sorumluluk korkusuyla olayları mümkün olduğu kadar önemsiz göstermeye çalışmış ve kabahati kısmen Kürt halkına yüklemiştir.”

İttihatçılar, Birinci Dünya Savaşı esnasında Kürtleri planlı ve programlı yöntemlerle yok etme girişimlerini başlatarak, değişik tedbirler alıyordular. 1915 yılından itibaren Kürt tehcirinden sorumlu olan “Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi” kurumunun yanında “Aşiret Reislikleri ve Göçmenler Genel Müdürlüğü” oluşturulmuş, başına eski Ziraat Bakanlarından Şükrü Kaya getirilmiş ve bütün bu kurumlar, Talat, Cemal ve Enver Paşaların gizli soykırım planlarına yardımcı oluyordu. Göçertilecek olanların yerleştirilmesine dair kanunun 12. maddesi şöyle idi: “Kürtler ufak ufak kafilelere ayrılıp silahlarından arındırılarak değişik bölgelere gönderilecek ve orada genel nüfusun yüzde beşini geçmeyecek ve Kürt mülteciler yerlerine geri gönderilmeyeceklerdir. Yozgat ve Ankara'ya Kürt Reisleriyle, Molla ve nüfuz sahibi kişiler ilkin diğer kişilerle ilişkide bulunmayacak şekilde ayrılacak ve hükümet gözetimi altında bulundurulacaktır.” Kürt soykırımı konusunda İttihatçıların çok önceden hazırlıklarını yaptıklarını ve savaş sırasında sadece uygulamaya geçtikleri görülüyor.

Yaklaşık yüzyıl önce Mayıs 1916'da Batı Anadolu'ya tehcir edilerek soykırımı tabi tutulan Kürtlerin akıbeti ve vatanlarından zorunlu göçertilme sonucunda yaşadıkları trajediler hakkında çok az bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Çıkarlara dayanan çeşitli kaygılar ve ideolojik nedenlerle bir çok araştırmacı ve Tarihçi Kürtlerin tehcirini ilgilendiren arşiv belgelerinden uzak durmayı tercih etmesi, devletlerin resmi söylemlerine itibar ederek sadakat göstermesi, kamuoyunu bu konuda bilgilendirmemeleri, Birinci Dünya Savaşı esnasında yaşanan Kürt tehcirinin unutturulmak istendiğine işaret etmektedir. İttihat ve Terraki Cemiyeti yönetimi tarafından Birinci Dünya Savaşı esnasında soykırım amacıyla Batı Anadolu'ya tehcir edilen Kürtlerin akıbeti ile ilgili çeşitli şifrelerde, talimatnamelerde, telgraflarda, dönemin resmi-gayri resmi basınında verilen bilgiler, Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi,

Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi ve dönemin tanıklarının Hatıra ve raporlarında vs.. birinci dereceden öneme haiz çokça bilgiler mevcuttur. 1913'ten itibaren hazırlıkları yapılan ve Mayıs 1916'da İttihatçıların Türk-Turan imparatorluğu kurma hayali ile Almanya'nın sömürge siyaseti adına başlatılan Kürt tehciri Kasım 1917'nin sonuna kadar sürmüştü.

İttihat ve Terraki yönetimi, Teşkilatı Mahsusa tarafından denetlediği „İskani Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti” ve “Aşairi ve Muhacir Müdüriyeti Umumiyesi” gibi kurumlar aracılığıyla 1913'ten sonra Kürtler hakkında etüt çalışmaları başlatılmıştı. Yapılan etüt çalışmaları sonucunda hangi Kürt aşiretlerinin, nüfuz sahibi Kürt şeyh, seyit, imam, ağa, bey ve aydınlarının, planlı bir şekilde hangi Kürt bölgesinden, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Batı Anadolu vilayetlerine nasıl ve nerelere kabileler halinde tehcir edilecekleri tespit edilmiş ve Mayıs 1916'da yapılan planlamalar dahilinde Kürt tehciri başlatılmıştı. Birinci dünya savaşında Ermeni tehciri için kuzey Afrika bölgeleri seçilmişti. Kürtler Müslüman Araplarla ve göçertilen Ermenilerle işbirliği yapabileceği kaygısıyla Batı Anadolu'ya sürülmeleri daha uygun görülmüştü. Nisan 1916'da Dahiliye Nezaretinden Trabzon'a çekilen bir telgrafta şunlar dile getiriliyordu: “Vilayet dahilinde kaç Kürt bulunduğunun ve nerelerde mukim ve Türklerle ne derece münasebette bulduklarının, adet ve lisanlarını muhafaza edub etmediklerinin inbasıyla beraber vilayet dahilinde kürd mülteci gelib gelmediğinin işarı..”(bkz. BOA, DH-sfr., 62/ 278). Bu telgrafta, Trabzon vilayeti üzerinden Karadeniz'e sürülecek Kürt kabileleri hakkında istenen bu bilgi, daha önce oralara yerleşmiş bulunan Kürt tüccarlar ile göçertilen Kürt kabileleri arasındaki ilişkilerin önlenmesi talimatı da verilmektedir.

Değişik kaynaklarda Mayıs 1916-1917 sonlarına kadar soykırım gayesiyle Batı Anadolu'ya tehcir edilen Kürtlerin sayısı şu ana kadar bilinen vesikalara göre aşağı-yukarı 862 bin civarındadır. Bunlarda ölenlerin sayısı 500 ile 700 bin kadar olduğu tahmin edilmektedir. İttihatçı kadrolar, Türklük adına Mayıs 1916'dan itibaren verdikleri resmi talimatlarla Kürtleri ana topraklarından zorla sürerek, yüz binlerce Kürt'ün ölümüne sebebiyet verdikleri gibi, Kürtlere ait sermayeyi de Türk unsura sunmuşlardı. Mayıs 1916'dan sonra Kürdistan'da zorunlu göçertmeler sonucu yaşanan trajediler, felaketler, facialar ve Kürtlerin ölüm çılgınlıkları dünya kamuoyu tarafından pek duyulmak istenmedi ve hala bu konunun ağırlıklı olarak bilim çevrelerinde incelenmek istenmemesi, farklı bir siyasal tavrı karşımıza çıkarmaktadır.

Kürtler hakkında verilen yok etme hükmü sonucunda öncelikle tanınmış Kürt zenginlerinin sermayesi talan edilerek, Türk unsurun çıkarlarına sunulmuştu. Kürt, Ermeni, Süryani ve Rumlardan talan edilen sermaye ile Türk milli bankacılığı teşvik edilerek, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde banka şubeleri açılarak, bu sermayenin işletilmesi öngörülmüştü. Kürt ileri gelenleri ve aşiret reislerinden talan edilen sermaye ile 1 Ocak 1917'de Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası kurulmuştu. Türk Yurdu dergisinde İtibar-ı Milli Bankası hakkında şu bilgiler aktarılmaktadır: “Evvela onu tesis eden zevat milli adamlar olduğu gibi, hisse senedini alabilenler de yalnız Osmanlı tebaasından olanlardır ve dolayısıyla bütün sermayesi millidir. Saniyen bankanın bütün muamelat ve kuyudatında kullanılacak lisan milli lisandır. Türk lisandır. Salisen, bankanın başında bulunanlar, bütün memur ve müstahdemleri yalnız Osmanlı tebaasından olabilecektir.” Rabiye milli banka... “(bkz. Zafer Toprak, Türkiye'de milli iktisat-1908-1918).

Serhat (özellikle Patnos merkezli Haydaran aşiret mensuplarının) Kürtlerinin yoğun bir şekilde tehcir edildiği tarihlerde İttihatçıların ve teşkilat-ı mahsusa kadrolarının denetiminde Türk unsura ait iktisadi sıkıntıları ortadan kaldırmak için İtibar-ı Milli Bankası'nın kurulması, o tarihlerde ölüm ve açlığa sürüklenen Kürtlerden çokça altın ve Osmanlı parasının talan edildiğine işaret etmektedir. Savaşın ve ekonomik sıkıntıların çok yoğun olduğu bir sırada Maliye Bakanı M. Cavit Bey tarafından kamuoyuna açıkladığı şekliyle dört milyon lira sermaye ile kuruluşu sağlanan İtibar-ı Milli Bankası, aslında Kürt ileri gelenlerinin vatanlarından sürülmesi sonucunda talan yoluyla elde edilen sermayenin bir ürünü idi. 21 Şubat 1917'de tarihinde çıkarılan bir yasa ile İtibar-ı Milli Bankası'nın açık/gizli çalışmalarıyla çeşitli ayrıcalıklar tanınarak, bununla ana sermayesinin gizlenmesi sağlanmıştı. Örneğin; bankanın sermayesi, ihtiyat akçesi, dağıtacağı temettü, faaliyetini yürüteceği bina, depo ve benzeri taşınmaz malları her türlü resim vergi ve harçtan bağışık tutulacaktı (bkz. Z. Toprak, Türkiye'de milli iktisat, 1908-1918). 1 Ocak 1917'de kurulan İtibar-ı Milli Bankası, 1924'te Türk İş Bankası'na dönüştürülmüştü.

Sonuçta 1914-1918 yılları arasında ittihat ve Terraki yönetimi Türk unsurun çıkarlarını esas alarak etnik temizlik yapma gayesiyle vilayet-i şarkiye bölgesinde yani Kürdistan'da Ermeni, Kürt, Süryani ve diğer küçük dini cemaatlere yönelik yüzyılın en büyük soykırımını gerçekleştirmişler idi. İttihat ve Terraki Cemiyeti'nin üst yöneticileri olan ve Vilayet-i Şarkiye'de soykırım suçu işleyen Talat paşa, Enver Paşa, Sait Halim Paşa, Dr. Nazım, Cemal Paşa ve Bahattin Şakir, 1918'de Almanya tarafından gizlice hazırlanan bir gemi ile Almanya'ya kaçtılar. İttihatçıların suçlarını tescil eden belgelerin Teşkilat-ı Mahsusa ve Dahiliye Nezareti'nde bir arada tutulduğu biliniyordu. Şimdiye kadar tarihçiler bu belgelere ulaşamamıştır. Bazı görüşlere göre, İttihatçılar yurt dışına kaçmadan önce hesap evrakları dahil olmak üzere tüm dokümanlar Dr. Nazım ve Dr. Bahattin Şakir tarafından imha edildiği biçimindedir. Örneğin Şevket Süreyya Aydemir ise söz konusu dahiliye nezareti evraklarının Talat Bey tarafından yakıldığını, ancak bunun tüm evrakları kapsamadığını ve bir gün bu evrakların ortaya çıkabileceğini belirtiyor. (bkz. Şevket Süreyya Aydemir, Enver Paşa, Cilt 3). Mithad Şükrü, Küçük Talat ve Ziya Gökalp Divan-i harbi örfi mahkemesine verdikleri ifadelerde, Merkez Komiteye ait evrakın Doktor Nazım tarafından alındığını belirtirler.

Ahmet Esat Uras 1918'de İngiliz görevlilere, Ermenilerin imha edilmesi konusunda bir toplantı yapıldığını ve kendisinde bu toplantının el yazması tutanağı olduğunu iddia eder ve bunu satmaya kalkar. Bunun üzerine tutuklanır ve verdiği ifadede: "silah bırakılması anlaşmasından biraz önce, görevliler, geceleri arşiv bölümüne gidip, belgelerin çoğunu temizlediler (bkz. V.N. Dadrian, "Documentation of the Armenina Genocide in Turkish Sources). İstanbul İttihat ve Terakki Merkezi Umumi üyesi Kör Ali İhsan Bey, sorgusunda, elindeki tüm belgeleri yaktığını söyler. (bkz. 1926 Ankara İstiklal Mahkemesi, İzmir Suikastı iddianame ve savunmalar, teksir metin). Harbiye Nazırlığını da üstlenen İzzet Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa Müdürlüğünün (Harbiye Nezaretinde, buraya üstü örtülü bir şekilde Doğu İşleri Bürosu deniyordu) hemen çalışmalarını durdurması gerektiğini ve arşivlerini yok etmesi talimatını verir. (bkz. Hüsamettin Ertürk, Milli Mücadele Senelerinde Teşkilat-ı Mahsusa, daktilo edilmiş metin, aktaran, Bilge Criss, İşgal Altında). Hans F. L. Von Seeckt, Harb döneminde, Osmanlı Genel Kurmay Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Almanya'ya

dönerken, Osmanlı Harbiye Nezaretine ilişkin önemli bir kısım belgeyi beraberinde götürür (bkz. .N. Dadrian, "Documentation of the Armenina Genocide in Turkish Sources). Kürt ve Ermeni tehciri konusunda, Almanya hükümeti de 1919'dan sonra belge ayıklama işlemine başvurarak, Kürt tehcirini ilgilendiren vesikaları raflara kaldırmış olması, Almanya'nın planlayıcı rolüne işaret etmektedir. Örneğin Dr. Johannes Lepsius'un „Deutschland und Armenien 1914-1918-Sammlung Diplomatischer Aktenstücke (Berlin1919)“. Alman Papaz Dr. Lepsius, birinci dünya savaşı sırasında Kürdistan'da çeşitli yardım kuruluşlarında görev yapmıştı. Savaş esnasında bir çok olaya da tanıklık etmiş ve konu hakkındaki düşüncelerini çeşitli raporlarda dile getirmişti. Raporlarında Ermeni soykırımı hakkında detaylı bilgiler aktaran Dr.Lepsius, yakından tanıklık ettiği, Kürt tehciri hakkında hiç bir şekilde bilgi aktarmaması düşündürücüdür. 1919'da Dışişler Bakanı Dr.Solf tarafından Ermeni ve Kürt belgelerinin ayıklanmasında görevlendirilmesi, Kürtlere karşı politik bir tavır içinde olduğuna işaret etmektedir. Örneğin:1919'da Dışişleri Bakanı Dr. Solf'un talimatıyla diplomatik raporlar ve istihbarat şifreleri üzerinde çalışarak ayıkladığı belgeleri “Deutschland und Armenien 1914-1918 -Sammlung Diplomatischer Aktenstücke“ adı altında yayınladı.

Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunan belgelerin ayıklanmasının ana sebeplerinden biri, Almanya'nın da soykırım ile suçlanmış olması teşkil ediyordu. Lepsius'un görevi, Almanya'yı zor durumda bırakacak olan belgeleri ortadan kaldırmak ve Ermenilere yardım edildiğine dair bilgileri içeren vesikaları yayınlamaktı. Dr. Lepsius, Dışişleri Bakanı Dr. Solf'un direktifleri doğrultusunda belgeleri ayıklayarak yayınladığı kitabında, ağırlıklı olarak, 1914-1918 yılları arasında Almanya Dışişleri Bakanlığına, İstanbul'daki büyükelçiliğin, Anadolu, Kuzey Afrika, Kürdistan ve Kafkasya'daki istihbarat görevlilerinin, subayların, çeşitli yardım kuruluşlarında çalışan görevlilerin, misyonerlerin ve Erzurum, Van, Musul, Adana, Halep, İskenderun, Bağdat, Beyrut, Şam, Hayfa, Yafa, Kudüs, Samsun, Sivas, İzmir, Trabzon vs. gibi konsolosluk görevlilerinin gönderdiği raporlara yer vermiştir. Kitapta kullanılan belge sayısı 440 civarındadır.

Genel anlamda Teşkilat-ı Mahsusa'ya ait belgelerin İttihatçılar tarafından yok edilmeye çalışılması düşüncesi bile 1913-1918 tarihleri arasında Vilayet-i Şarkiye'de yani Kürdistan'da yapılan soykırımların hangi boyutlarda yapıldığına işaret etmektedir.